

ג. ועי' תוס' מה שהקשו על רש"י, מנ"ל כלל לבימה מן התורה³². ובאמת גם עליהם תסוב קושיא זו. [ועט"ז או"ח סי' (תרס"ה) [תרס"ח]]³³, ועי' בפנים יפות פרשת וילך³⁴ מש"כ ליישב. ולולי שאיני כדאי נגד רבותינו ז"ל, הוה אמינא דא"נ שהיא מן התורה, והלימוד לזה הוא מדכתיב למען ישמעו, מכלל דכל הבאים צריכים לשמוע, ואי אפשר להשמיע לכל העם אם לא שיעמוד במקום גבוה מכולם³⁵.

³² דהנה רש"י בסוטה (מא ע"ב ד"ה מאימת) כתב, "ומיהו ביו"ט לא, שאין תיקון הבימה דוחה לא את השבת ולא יו"ט". והתוס' (שם ע"א ד"ה כתב) הקשו אדבריו וז"ל, "אבל פי' רש"י תמוה, דפי' דמהאי טעמא ביום טוב ראשון לא, דתיקון בימה אינה דוחה יו"ט, כיון דגזירת הכתוב לקרות מאתחלתא דמועד, יקראו בלא בימה, מנלן דבימה מעכבת" עיי"ש היטב.

³³ ס"ק א. דס"ל להט"ז דעשיית הבימה היא מהלכה למשה מסיני. ועוד ס"ל שם, דשמיני עצרת קרוי חג, והקשו האחרונים על דבריו מכמה מקומות וכתב וז"ל, "עוד הקשו עלי, היאך הו"א דקאי על שמיני עצרת, דהא א"א לתקן אז בימה, וכמ"ש רש"י אח"כ במסקנא על מ"ש כתב רחמנא בבוא כל ישראל מאתחלתא דמועד, ומיהו ביו"ט לא, שאין תיקון הבימה דוחה לא שבת ולא יו"ט, ומאתמול נמי לא עבדינן לה דדחק לה עזרה. אני אומר דלק"מ, דהא איכא לאקשוויי על מ"ש המשנה עושין לו בימה וכו', דמשמע שזהו הל"מ שצריך בימה למה לא ידחה יו"ט באמת, כיון דקרא קאמר בבוא כל ישראל הוה כאלו נכתב ביום הראשון, והא גבי מילה דוחה שבת מדכתיב וביום השמיני, ה"נ נימא כך. ואי דבר זה של בימה הל"מ שצריך בימה למה לא ידחה יו"ט. אלא דהענין הוא כן, דיש לנו בפסוק ריבוי ומיעוט, דלשון בחג הסוכות הוא כל ימי החג ואפי' יו"ט אחרון, ועושין הבימה קודם לו, ובבוא כל ישראל מיעוט דלאו כל ימי החג אלא התחלת החג, וצריכין אנו לומר לקיים שניהם, דלאו בהתחלה ממש ולא בסופו ממש, אלא מילתא מציעתא, ומוקמי לה אמסתבר דהיינו בהתחלת חול המועד בשעה שיש היתר לעשות בימה, ואע"פ שגם ביו"ט ראשון יש היתר בימה, דהיינו שיעשה בעיו"ט, הסברא נותנת שאין לעשות כן, כיון שהיא דחק בעזרה, וטפי ניחא לעשות הבימה בו ביום, וא"כ הורה לנו הכתוב בזה ריבוי ומיעוט, שנעשה ביום אמצעי שהוא יותר מסתבר ואין בו חסרון, כנ"ל נכון דעת רש"י, ולא קשיא עליו קושיית התוס' דשם" עיי"ש.

³⁴ דברים לא, י. דכתב וז"ל, "לענ"ד נראה לפרש לדעת רש"י, דאי כדברי תוס' דהתורה קבעה בפירוש זמן ביום ראשון של חול המועד, איך היה רשות ביד חכמים אם חל יום א' בשבת לדחות ליום ב' משום טעם הבימה, כמ"ש התוס' בעצמם, ועוד דאם היה כח ביד חכמים לעקור, אם עבר יומו בטל קרבנו, ולמה תיקנו לקרות ביום שני דחוה"מ שאין בו רמז מן התורה. אלא העיקר הוא דאתחלתא דמועד היינו יו"ט ראשון ממש, ומה דכתבה רחמנא במועד, שאם לא קרא ביום ראשון מחמת איזהו אונס, יש לו תשלומין כל המועד, כמו שמצינו בחגיגה (ט ע"א) שאם לא חג ביום ראשון יש לו תשלומין כל שבעה, כיון שראו חכמים לתקן בימה ע"כ היה רשות בידם לדחות, כיון דיש לה תשלומין מן התורה, וכן מצינו גבי פסח דאפילו משום טומאה דרבנן נדחה לפסח שני, ומהאי טעמא גופא תיקנו שלא יקראו לא ביו"ט ראשון ולא בשבת וכו'" עכ"ל.

³⁵ וכ"כ החתם סופר בחידושי סוגיות (סי' יג), והו"ד במהדורא החדשה במגילה (ה ע"א), וסיים וכתב, "וסימן לדבר עמידת משה רבינו על ההר להשמיע לישראל" עיי"ש. ויש להביא סימוכין לדברי רבינו, ממש"כ רש"י בדברי הימים (ב, כג, יג) עה"פ עומד על עמודו, דכתב וז"ל, כדאמר (לעיל דברי הימים ב, ב) ויעמוד המלך על העמוד כי עשה שלמה כיור נחשת וגו', ויעמד עליו ויברך על ברכיו (שם ו). ועד היום מנהג כשמתוועדים יחד, עומד המלך או הדוכס במקום גבוה, כדי שיוכלו לראותו ולשמוע את דברו" עכ"ל.

ולדברי רבינו א"ש לישנא דהרמב"ם (פ"ג מהל' חגיגה הל' א) דכתב, "מצות עשה להקהיל כל ישראל אנשים ונשים וטף בכל מוצאי שמיטה בעלותם לרגל, ולקרות באזניהם מן התורה". ומדנקט

וכמבואר בתוספתא³⁶ מכמה פסוקים שמובאים שמה. [וקצת תמוה לי, שלא הובא מקרא מפורש ביאשיהו המלך במלכים ב' כ"ג ג', ויעמוד המלך על העמוד ויכרות את הברית וכו', ובדברי הימים ב' ס"פ ל"ד³⁷, ויעמוד המלך על עמדו וגו']. ונ"ל שבפרש"י עה"ת³⁸ פסוק י"א, חסר מלת באזניהם אחר מלת הדברים, והוא ציון על התורה שכ' באזניהם, שהפ' לקרות על הבימה למען ישמעו כל העם, וכמו שתרגם אונקלוס ג"כ ע"ז ותשמעיון³⁹, ואי אפשר להשמיע לכל השומעים בלא בימה, וזש"כ במס' סוטה, וזולת זה אין המשך לדברי רש"י שם⁴⁰.

ד. ונ"ל עוד ממה שלא נזכר שהיה שם תיקון גדול כמו בשמחת בית השואבה⁴¹, סוכה פ"ה (נ"א ב')⁴², [מלבד שי"ל שכיון שהיה ביום⁴³ ובעת שהיו שמחים

הרמב"ם האי קרא דבאזניהם, משמע להדיא דמהכא ילפינן לה דצריך המלך להשמיע לכל העם. ולהכי כתב הרמב"ם להלן (הל' ד), "ומביאין בימה גדולה ושל עץ היתה, ומעמידין אותה באמצע עזרת נשים, והמלך עולה ויושב עליה, כדי שישמעו קריאתו, וכל ישראל העולים לחג מתקבצין סביביו וכו'" עיי"ש. וכ"כ הסמ"ג (סי' רל) וז"ל, "ומעמידים אותה באמצע עזרת נשים, והמלך עולה ויושב עליה, כדי שישמעו קריאתו, וכל ישראל העולים לחג מתקבצים סביביו וכו'" עיי"ש. וע"ע מש"כ רבינו להלן (פ"ה אות ו), דהבימה היתה גבוהה, והיו כל העם נושאים את המלך למעל הבימה, משום חביבות המצוה ויקרת כבוד המלך עיי"ש.

³⁶ סוטה פ"ז הל' יג. דאיתא התם, "בימה של עץ היו עושין לו בעזרה ויושב עליה. ר' ליעזר בן יעקב אומר בהר הבית, שנאמר ויקרא בו לפני הרחוב אשר לפני שער המים מן האור ועד מחצית היום וגו'. ויעמד עזרא הסופר על מגדל עץ אשר עשו לו לדבר וגו'. ויפתח עזרא הסופר לעיני העם וגו'. ויברך עזרא את ה' האלקים הגדול ויענו כל העם אמן וגו'. ואומר ותרא את המלך עומד על עומדו במבוא השער והחצוצרות וגו'" עיי"ש.

³⁷ פסוק לא.

³⁸ דברים ל.

³⁹ וע"ע באמרי דעת להגר"מ שפירא ז"ל (פרשת ויגש) מש"כ בביאור הכתוב "באזניהם". והיה נראה לומר עוד, דכיון דיש מצוה להביא את הטף, והם הרי לא מבינים, אלא כדי שיכנס הדברים בלבם, וכמש"כ רבינו עובדיה מברטנורא באבות (פ"ב משנה ח) על אמו של רבי יהושע, והביאו רבינו לעיל (פ"א אות ד) עיי"ש באריכות. לכן נאמר באזניהם, דהיינו שיכנס באזניהם אע"פ שאינם מבינים ודו"ק. וע"ע בצרור המור עה"ת (פרשת וילך) מש"כ בביאור האי "באזניהם". הביאו הגר"א הורוויץ ז"ל בהערותיו תוספת זכרון, הו"ד בסוה"ס (אות יא).

⁴⁰ לולי דברי רבינו היה מקום לומר, דהא דבעינו דהמלך יעמוד על גבי בימה, משום דכתיב (שם) "תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם", והיאך יתקיים "נגד כל ישראל", רק אם יעמוד גבוה על גבי בימה ודו"ק.

⁴¹ בשו"ת משנת רבי אהרן (ח"א או"ח סי' יג) כתב, דדבר פשוט דאף בשעת ההקהל היה תיקון גדול, ולא הוזכר אלא בשמחת בית השואבה דהיא תדירה יותר עיי"ש.

והנה אי נימא דהיו מקדימין את שמחת בית השואבה שהיתה תדירה למצות ההקהל, וכמש"כ לעיל (פ"ג הערה 19), א"כ י"ל בפשיטות דכיון דהיו מתקנין כבר תיקון לשמחת בית השואבה, תו לא היה צריך לתקן במיוחד למצות ההקהל ודו"ק.

שאני⁴⁴], "ל שהמלך היה יושב על הבימה באמצע העם במקום שהיתה מסתיימת עזרת ישראל ומתחלת עזרת נשים, וכהנים היו עומדים בעזרה שלהם, וישראלים בשלהם, ונשים בשלהן, ע"ש⁴⁵. והמלך באמצע משוך מן הצד פניו כלפי כל העם, וממילא היה הכל על מקומו בא כדת וכהלכה⁴⁶.

והענין הנכון

ה. ועי' בדברי המאירי מגילה ה' א' שכתב בטעם הירושלמי, שלא לדחוק את העזרה, שגם אח"ז לא היה העזרה מחזיקם אלא בדרך נס. ודבריו אמתיים מהא דפסחים ס"ד ב', דהפסח נשחט בשלש כתות ונעלו או ננעלו דלתות העזרה⁴⁷, וע"ש

המאירי

⁴² דתנן התם, "מי שלא ראה שמתת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו. במוצאי יום טוב הראשון של חג ירדו לעזרת נשים, ומתקנין שם תיקון גדול". ובגמ' שם איתא, "מאי תיקון גדול. אמר רבי אלעזר, כאותה ששנינו, חלקה היתה בראשונה והקיפה גזוזטרא, והתקינו שיהיו נשים יושבות מלמעלה ואנשים מלמטה".

⁴³ כוונת רבינו, דהיתה ממשיכה השמחה גם ביום, ופשיטא שהיתה מתחילה כבר ממוצאי יו"ט של החג, וכמבואר בסוכה (נא ע"א). ומצות הקהל הסתפק רבינו לעיל (פ"ג אות א) אם היתה נעשית בלילה עיי"ש.

⁴⁴ וכ"כ בשו"ת חיי עולם נטע להגר"ג אולבסקי ז"ל (חו"מ סי' פח אות ד).

⁴⁵ בשו"ת דברי מלכיאל (ח"ד סי' קב) מצאתי דעמד כדברי רבינו וכתב וז"ל, "והנראה בזה, דגבי הקהל היו באמת הנשים בעז"נ והאנשים בעז"י ועזרת כהנים ובהר הבית וחיל. ולא חששו להא דנשים בפנים או בחוץ, לפי שהיו הפתחים פתוחים והיה הכל כחדר אחד. וא"ל דהא היו בעליהן עמהן וכן נשותיהם עמם. דהא מ"מ היו הרבה פנויים ופנויות וכו'. ולזה תיקנו בעז"נ תיקון גדול. ותיקון זה היה גם למצות הקהל, שהנשים היו עומדות למעלה והאנשים למטה. וכן תמיד כשהיו מתקבצות הרבה נשים בעז"נ, היו עומדות במקומן שנעשה עבורן. ורק לעמוד על קרבנן ושאר צרכי קרבנות, היו עומדות בשער נקנור כדתנן בסוטה (ז ע"א, ח ע"א) עיי"ש. ובפיה"מ להרמב"ם פ"ב דמדות כתב, שלא היתה שם מחיצה כלל בעז"נ, ותיקנו שעשו מחיצה עיי"ש. וזה קשה דלשון הש"ס בסוכה (נא ע"ב) משמע, שהיתה מחיצה מקודם. אכן לשון הירושלמי בסוכה שם מבואר כהרמב"ם, דאיתא שם רק שעשו שיהיו האנשים לבד ונשים לבד, ועיי"ש בתוס' יו"ט, וההכרח לקצר עיי"ש.

⁴⁶ יש להעיר, ממש"כ הרמב"ם (פ"ג מהל' חגיגה הל' ד), "ומביאין בימה גדולה ושל עץ היתה, ומעמידין אותה באמצע עזרת נשים, והמלך עולה ויושב עליה, כדי שישמעו קריאתו, וכל ישראל העולים לחג מתקבצין סביביו וכו'" עיי"ש. וכ"כ הסמ"ג (סי' רל) וז"ל, "ומעמידים אותה באמצע עזרת נשים, והמלך עולה ויושב עליה, כדי שישמעו קריאתו, וכל ישראל העולים לחג מתקבצים סביביו וכו'" עיי"ש. ומדבריהם מבואר, דהבימה היתה באמצע העזרה ולא כדברי רבינו. ובשו"ת יהודה יעלה להגר"י אסאד ז"ל (ח"א סי' ג) כתב, דמקור דברי הרמב"ם מסוכה (נא ע"ב) דאיתא, "ובימה של עץ באמצעיתה" עיי"ש. ושם כוונת רבינו, אי נימא דס"ל דהקריאה היתה בעזרת ישראל וכמש"כ לעיל (אות א), משא"כ הרמב"ם והסמ"ג ס"ל דהקריאה היתה דוקא בעזרת נשים, ולהכי העמידו אותה באמצעיתה, רצ"ע.

⁴⁷ דאיתא התם, "איתמר, אביי אמר ננעלו תנן, רבא אמר נועלין תנן. מאי בינייהו, איכא בינייהו למסמך אניסא, אביי אמר ננעלו תנן, כמה דעיילו מעלו וסמכין אניסא. רבא אמר נועלין תנן, ולא סמכין אניסא".

בגמ' מעובדא דפסח מעוכין⁴⁸. ואף כי ההקהל היה בעזרת נשים שהיתה ג"כ כגודל עזרת ישראל⁴⁹, מ"מ הרי היו רבים מאד מהפטורים בפסח עם טף וגרים, וכולם ביחד, א"כ ודאי שהיה בדרך נס נפלא מאד. ואס"ד כדברי המנחת חינוך, דגם שלא בבית המקדש מתקיימת המצוה, למה יתקנו חכמים בעזרה דוקא ולסמוך על הנס, ומכ"ש לרבא דאין סומכין על הנס⁵⁰, ועי' ירושלמי פ"ק דיומא⁵¹, אלא ודאי דדוקא בעזרה.

אוצר החכמה

אוצר החכמה

⁴⁸ דאיתא התם, "תנו רבנן, מעולם לא נתמעך אדם בעזרה חוץ מפסח אחד שהיה בימי הלל, שנתמעך בו זקן אחד, והיו קוראין אותו פסח מעוכין". ונ"ל דצ"ל בדברי רבינו "מעובדא דפסח מעוכין", וכוונת רבינו להודיע גודל הנס שהיתה מחזיקה העזרה, דאיתא התם, "תנו רבנן, פעם אחת ביקש אגריפס המלך ליתן עיניו באוכלוסי ישראל. אמר ליה לכהן גדול, תן עיניך בפסחים. נטל כוליא מכל אחד, ונמצאו שם שישים ריבוא זוגי כליות כפלים כיוצאי מצרים חוץ מטמא ושהיה בדרך רחוקה. ואין לך כל פסח ופסח שלא נמנו עליו יותר מעשרה בני אדם, והיו קוראין אותו פסח מעוכין" עיי"ש.

⁴⁹ צ"ב, הא עזרת ישראל היתה קל"ה אמה על י"א אמה, ואילו עזרת נשים היתה קל"ה אמה על קל"ה אמה. ואפשר דיש להגיה בדברי רבינו "שהיתה יותר מגודל עזרת ישראל".

⁵⁰ וכדאיתא בפסחים (סד ע"ב) עיי"ש.

⁵¹ ה"ד. דאיתא התם, "תני לא היו מניחין אותו לוכל לא חלב ולא בצים וכו', ולא כל דבר שהוא מרגיל לזיבה, אף על פי כן היו קורין עליו את הפסוק הזה, אם ה' לא יבנה בית וגו', ולא מן הניסים שהיו נעשין בבית המקדש הן, אמר רבי אבון על שם לא תנסו". וע"ע בירושלמי בשקלים (פ"ו ה"ג) דאיתא, "תני על של כסף, רבי יוסי בשם רבי שמואל בר רב יצחק רבי חנניה מטי בה משמיה דרבי יוחנן, לית כאן של כסף מפני שהוא מרתית, לא כן תני זה אחד מן הניסים שנעשו בבית המקדש, שכשם שהיו מניחין אותו חום כך היו מוצאין אותו חום, שנאמר לשום לחם חום ביום הלקחו, רבי יהושע בן לוי אמר אין מזכירין מעשה ניסים" עיי"ש.